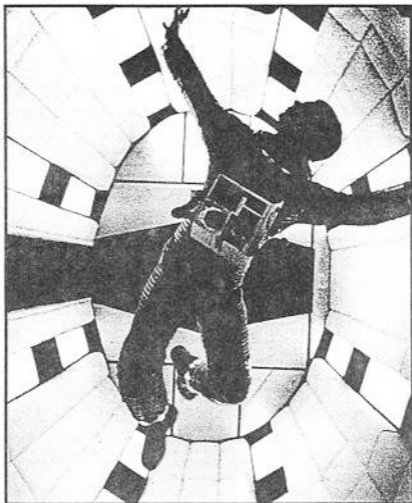

INQUIRER

Nr. 59 / 60

JUNI 1996

15 KR.

SCIENCE FICTION

De 12 spørgsmål

Nogle tanker om science fiction-film og filosofi

Af Cynthia M. Grund

Jeg tilstår med det samme: Jeg var slet ikke interesseret i science fiction - hverken film eller bøger - før jeg havde nået en voksen alder og havde lagt flere års videregående filosofistudier bag mig. Vendepunktet indtraf en aften, efter at jeg var trådt ind i en biograf i firsernes Uppsala bare for at se, hvad *ugens nye film* var for noget. Filmen var *Blade Runner*.

I flere dage var jeg optaget af at fundere over, hvordan filmen var i stand til at præsentere en mangfoldighed af filosofiske problemer og emner på en så uforglemmelig måde. Men da jeg prøvede at diskutere med nogle af mine kollegaer ved Filosofisk Institutet deroppe, hvordan en sådan film kunne blive et fantastisk redskab i filosofundervisningen, gik det op for mig, at denne indsigt var langt fra indlysende for alle og enhver. Diskussionen mandede ud i en noget rodet snak om, hvilke filosofiske problemer *film* i sig selv, betragtet som et medium, kan tænkes at involvere. Alle de pointer, som jeg var interesseret i at fremhæve om genrens undervisningspotentiale, gik vist desværre nærmest tabt i denne diskussion. Til gengæld er disse ideer blevet forstærket hos mig selv i årene siden da.

Nu er det publikum, som læser dette tidsskrift, velorienteret i diskussionen omkring de komplekse og spændende filosofiske problemer, film som et kunstnerisk medium tilbyder. Derfor vil jeg bruge denne plads til at give en smagsprøve på, hvorfor jeg mener, at de noget specielle emne-områder, som belyses af vellavede science fiction-film (og fjernsyn!) tilsammen udgør en guldgrube i filosofundervisningen, både til det publikum, som har erfaring om genren, og til dem, som konfronteres med den for første gang.

Den filosofiske tjek-liste

Gennem årene har jeg udarbejdet en liste over de spørgsmål, som jeg vil mene kan betragtes som en specifikation over indholdet i filosofiens kerne, som den ser ud i dag, i hvert fald i den vestlige verden:

1. Hvad er universets ultimative substrat, det, som mest lempeligt burde betragtes som dens "byggeklodser"?

2. Hvilken natur har det, som vi godtager som et svar til (1): Er det bevidstheds-afhængigt, bevidstheds-afhængigt eller en blanding?

3. Hvad *findes* i universet overhovedet, dvs. hvad er det, som (1) forventes at udgøre fundamentet af?

4. Hvilke kriterier har vi for at *vide* og ikke bare for at *tro*, at noget er tilfældet?

5. I hvilken udstrækning er "den måde, ting og sager er på", forudbestemt?

6. Hvad er tidens natur?

7. Hvordan burde vi bære os ad - hvad er rigtigt?

8. Hvis der er et højeste væsen, hvordan vil dette væsen være, givet vores svar på (1) - (7)?

9. Hvordan fungerer sproget overhovedet? Hvordan forholder sproget sig til det, vi betragter som vores virkelighed?

10. Hvad betyder det at være et menneske? At være intelligent? At opleve verden som en kvinde, en mand, et medlem af en etnisk minoritet?

11. Hvornår er noget skabt, og hvornår er noget opdaget?

12. Hvornår er noget et kunstværk? Hvad laver vi, når vi beskæftiger os med kunstneriske aktiviteter? Når vi har besluttet, at noget er et kunstværk, hvornår er det så et *godt* kunstværk? Lærer vi os noget om verden, når vi beskæftiger os med kunstneriske aktiviteter, og hvis det er tilfældet, hvordan ligner disse videnskabelige undersøgelser, og hvornår adskiller de sig fra videnskabelige undersøgelser?

Filosofiske etiketter og kabel-tv

De filosofiske etiketter, som plejer at blive hæftet på disse områder, kan fordeles omtrent som følger: (1) Metafysik; (2) Idealisme, materialisme og dualisme; (3) Ontologi; (4) Erkendelsesteori; (5) Den frie vilje kontra determinisme; (6) Tidsfilosofi; (7) Erik; (8) Religionsfilosofi; (9) Sprogfilosofi; (10) Feminisme og "Philosophy of Race and Gender"; (11) "Philosophy of Creativity" og (12) Æstetik - og for det sidste spørgsmål - Videnskabsfilosofi, som i øvrigt også beskæftiger sig med et flertal af de ovennævnte områder.

Sådan vil spørgsmålene (1) - (12) nok blive identificeret af filosofisk indviende. Spørgsmålene vil dog også kunne genkendes af en anden gruppe af mennesker, nemlig dem, der har kabel-tv, og som kigger på nogle af de mellem 15-25 timers science fiction-fjernsyn, der bliver vist hver uge i danske hjem med kabelforbindelser. Disse udsendelser inkluderer serier som

"Hvem er jeg?"
(Foto: Nordisk film)

dem i *Star Trek*-familien, den nye *Twilight Zone*, *The Invisible Man*, *Time Trax*, *Babylon 5* og inden for de seneste uger film som *Total Recall*, *Blade Runner* (directors cut) og *Robocop 2*. Sidste år kunne man også se de nye og gamle *Outer Limits*-serier, *Terminator*-filmene, osv.

Selvfølgelig er der store kvalitetsforskelle mellem episoderne i en given serie og mellem diverse film, der betegnes som science fiction. Men jeg vil gøre gældende, at et af de få, hvis ikke det eneste område i dagens popu-

lære tv- og filmkultur, hvor filosofiske tankeeksperimenter bliver præsenteret i detaljer, er i science fiction-serier og -film. Problemer fra (1)-(12) er oftest indarbejdet og bearbejdet i de mest interessante episoder og film. Problemerne er spændende, åbne spørgsmål, som vi oftest kun kan betragte fra en kunstig afstand, fordi de ellers er uleseligt forbundne med vores liv på det, man kunne kalde for forudsætningsplanet. Følgende bemærkning om, hvordan amerikansk "1960s fantastic family sitcom" kan fortolkes, er på sin plads her:

This merger of science and domesticity thus became a conventional mode of thinking about the fantastic voyage into space, but as the above examples show, it also provided a new mode of expressing family relations. In the fantastic sit-com, science fiction fantasy invaded the discourses of everyday, so that the norms of domesticity were made unfamiliar. (1)

I bredere forstand, er det, der er science fictions særlige styrke, en evne til at tage næsten hvilken som helst "norm" fra vores liv, til og med dem, som kun kan betragtes fra de mest tilsyneladende abstrakte synsvinkler, og sætte dem i relief. Nogen vil måske indvende, at dette netop er, hvad der sker i alle former for fiktionelle gøremål. Forfatteren Ursula K. Le Guin kommer med nogle pointer i en antologi af science fiction-fortællinger, som også er relevant for science fiction-film:

Our finest in-house critic, S. R. Delany, has defined the area of science fiction as "subjunctive reality." Reporting and history, in Delany's schema, deal with what happened; realistic fiction, with what could have happened; fantastic fiction, with what could not have happened. And science fiction deals with what has not happened. (p. 27)

Desuden:

Literalization of metaphor is a characteristic of science fiction. In teaching the craft to people new to it, I use Delany's phrase "subjunctive tension" to alert them to a challenge not present in realistic fiction: the way in which the open context of science fiction brings the language alive.

In a story where only what ordinarily occurs is going to occur, one can safely use a sentence as, "He was absorbed in the landscape." In a story where only the story tells you what is likely to happen, you had best be careful about using sentences like that.

Her eyes dropped to the floor. . . . He was walking on air. . . . the chairman kept putting our feeters. . . .

Realistic fictional context keeps such imagery safely dead; science-fictional context revives it, re-embodies it. (pp. 30-31). (2)

Konkretiseringen af de abstrakte problemer, der indgår i (1) - (12), kan kræve netop den form for bogstaveliggørelse af metaforen, som Le Guin beskriver. Det er science fiction-filmens evne til at legemliggøre eller eksemplificere problemer af typer (1) - (12), så de kan klædes i billeder, som er tilgængelige for vores intuitioner, der gør genren til et redskab til at skabe en fælles sammenhæng for et hold filosofistuderende, der ellers må kæmpe bravt med de abstraktionsniveauer, som ofte er hverdagskost inden for filosofisk tænkning.

I en anden sammenhæng og en anden gang vil det være muligt at gå mere i detaljer om, hvordan de specifikke problemer i (1) - (12) bliver behandlet i

specifikke science fiction-fjernsynsprogrammer eller -film. Sådanne diskussioner udgjorde kernen i to Folkeuniversitetskurser i København, som jeg underviste i for nylig: "Filosofiens grundproblemer belyst gennem science fiction" og "Uden grænser: Filosofiske træk gennem science fictions verdener".

Lignende overvejelser viste sig at være brugbare i undervisningen i en af sektionerne af det filosofiske Introduktionskursus ved Åben Universitet (Københavns Universitet) sidste semester.

Målsætningen med disse få linier er at opfordre læseren til at begynde at kigge på science fiction-film og -fjernsyn på egen hånd med (1) - (12) kørende i baghovedet. Sidste år var min mand og jeg i biografen for at se *Time Cop*, da filmen først kom til Danmark - bl.a. tager filmen en hel del etiske problemer seriøst op omkring tidsrejser - og vi var de eneste voksne mennesker blandt publikum. Pludselig drejede en af de 9-11 årige drenge, der sad foran os, sig om og spurgte artigt "Hvorfor er to mennesker i jeres alder her for at se en film af denne type?" Jeg svarede ham, at en sådan film var meget nyttig for at udvikle ens forestillingsevne, så man vil være bedre til at bearbejde og forestille sig svære filosofiske problemer, og at jeg glædede mig til at se ham på Institut for Filosofi om en halv snes år. Forhåbentlig vil jeg se nogle af denne artikels læsere på Institut langt før - og i mellemtiden, husk bare at

"god science fiction er god filosofi!" ■

1. Lynn Spiegel: "From Domestic Space to Outer Space" in Constance Penley, Elisabeth Lyon, Lynn Spiegel and Janet Bergstrom (eds.): *Close Encounters: Film, Feminism and Science Fiction*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1991, p. 218.

2. Ursula K. Le Guin: Introduction to *The Norton Book of Science Fiction* (Ursula K. Le Guin and Brian Attebury, eds.) New York: W.W. Norton and Co., 1993, pp. 27-31.

Cynthia M. Grund er undervisningsassistent ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Rhetorik, Københavns Universitet; stipendiat ved projektet "Interpretation, Literature and Cognition - Approaches to the Methodology of Interpretation" sponsoreret af Nordisk Samarbejdsnævn for Humanistisk Forskning; sekretariatsmedlem i Netværket om Metaforen, Kultur og Kognition under Statens Humanistiske Forskningsråd.